

TINERELE CUPLURI ȘI COABITAREA INTERGENERAȚIONALĂ

GEORGETA GHEBREA

One of the effects of the transition to market economy was the increase of the house-supply crisis (especially within the great cities) caused by the continuous raise of the prices, the breaking down of the restrictions concerning the right to live in great cities, the financial crisis which ceased the constructions of new home locations.

This crisis have no influence upon the demographic phenomena for the moment (first marriage's age, fertility etc.). That is, married young people are forced to live with their parents because of the lack of money to organize their own home. This „temporary” situation has now the tendency to last longer.

Our hypothesis, empirical confirmed, tends to enforce the pathogen character of intergenerational cohabitation, as revealed by some variables: the decrease in marital satisfaction, the increase of the distance between the ideal and the real family, the increase of the family stress, the negative influence upon the physical health, great decrease in life satisfaction in general.

This still latent pathology could have a negative long-term influence, that's why we consider the necessity of preventive and corrective interventional strategy.

Introducere

În toamna anului 1992 am desfășurat o cercetare bazată pe interviuri semistructurate avute cu tinere cupluri bucureștene. Scopul acestei cercetări a fost identificarea problemelor puse de adaptarea familiilor la tranziția societății românești către economia de piață.

Deși există o continuitate a funcționării familiei de la perioada de pre-tranziție la cea de tranziție, schimbările sunt posibile și reale dar ele nu sunt numai efectele tranziției ci și rezultate ale factorilor familiali sau personali pre-existenți.

Problemele cele mai stresante pentru tinerele cupluri intervievate au fost:

- nesiguranta locului de muncă;
- coabitarea intergenerațională, care este o practică frecventă mai ales în primii ani de căsnicie;
- greutatea sunt mai mari pentru cuplurile cu copii;
- scăderea puterii de cumpărare;

- imposibilitatea accederii la o locuință corespunzătoare;
- renunțarea la obiectivele pe termen lung sau chiar la unele cheltuieli curente;
- reducerea spațiului, bugetului și modalităților de petrecere a timpului liber;
- imposibilitatea de a face economii (datorată și hiperinflației).

În ceea ce privește relațiile maritale, nu există o suficientă bază de analiză care să indice multiplicarea conflictelor și a tensiunilor în cazul unei situații economice foarte dificile. Coabitarea intergenerațională, în spațiul strâmt al apartamentului de bloc, creează inevitabil, fricțiuni și animozități. Discuțiile pornesc de la contribuția la bugetul familial, împărțirea sarcinilor și responsabilităților în gospodărie, îngrijirea și educația copiilor. Atunci când coabitarea intergenerațională este foarte tensionată, tinerele cupluri preferă să solicite sprijin, în caz de nevoie, prietenilor sau colegilor de serviciu mai degrabă decât părinților (socriilor). În general, tinerele cupluri folosesc pe scară largă sprijinul micro-social: bani, alimente, ajutor în gospodărie și în îngrijirea copiilor, haine și alte obiecte, sfaturi etc.

Modificarea obiectivelor (renunțare, limitare sau apariția altor obiective), atitudinilor (de la pasivitate la acțiune), valorilor (de la rigiditate la flexibilitate) sunt insuficient decelate în respectiva cercetare.

Aria foarte vastă a problemelor tinerelor cupluri impune selecția unui aspect socotit semnificativ. Pentru tinerele cupluri din București, explorarea problemelor a indicat coabitarea intergenerațională ca o realitate răspândită și plină de consecințe.

Într-adevăr, una din problemele cele mai arzătoare pentru tinerele cupluri, s-a dovedit a fi lipsa unei locuințe proprii și obligația de a coabita cu părinții (socrii).

Agravarea crizei de locuințe în primii ani ai tranziției (criză determinată de: liberalizarea prețurilor, desființarea restricțiilor de stabilire în marile orașe, stoparea construcției de locuințe ca urmare a crizei de fonduri etc.) este unul din fenomenele cu consecințe importante asupra constituirii și funcționării tinerelor cupluri.

Statisticile demografice nu arată (încă) o reducere semnificativă a primonupțialității sau o creștere a vârstei la prima căsătorie. Deci, tinerii se căsătoresc dar, forțați de împrejurări, întârzie organizarea propriului lor cămin, coabitând cu părinții (socrii). Dacă această situație era considerată „provizorie”, acum provizoriul are tendința de a se prelungi (din cauza factorilor menționați mai sus).

Iată de ce am considerat interesantă o cercetare asupra mecanismelor coabitării intergeneraționale și a efectelor acestora asupra tinerelor cupluri.

Pentru a pune în evidență aceste efecte, eșantionul cercetării exploratorii proiectate a fost alcătuit în proporția de 50% din indivizi aparținând cuplurilor ce nu trăiesc în coabitare intergenerațională.

Așa cum se observă, subiecții care fac parte din eșantion au statut matrimonial omogen, în sensul că trăiesc în cuplu, fie că acest cuplu este legitimat printr-o căsătorie oficială, fie că este o uniune de fapt.

Comparația dintre cele două jumătăți ale eșantionului a fost proiectată pe baza unei liste de variabile enumerate mai jos:

- vârsta; studii; sector de activitate; durata căsniciei; copii - număr, vârstă;
- satisfacție maritală; standard economic; satisfacție ocupațională; nesiguranța economică;
- satisfacție locativă; distribuția responsabilităților în gospodărie și mărimea distanței dintre

conceperea acestei distribuții în familia proprie și într-o familie ideală; stresul familial (satisfacția familială); sprijinul social; sănătatea fizică; stresul general (bunăstarea psihică); satisfacția față de viață, în general.

O parte importantă a chestionarului proiectat este reprezentată de scala de satisfacție față de coabitarea intergenerațională (C.I.G.) — pentru cuplurile care se găsesc în această situație. Satisfacția față de C.I.G. va fi pusă în relație cu:

— originea rurală; dimensiunea locuinței; densitatea locativă; durata C.I.G.

O altă parte a cercetării a fost destinată investigării nesigurăței economice socotite ca principal simptom al inadaptării la tranziție a tinerelor cupluri: datorii bănești, imposibilitatea de a acoperi anumite cheltuieli (alimente, haine, timp liber), teama de a pierde locul de muncă. Deși face parte din lista de variabile ce stă la baza comparației dintre cele două subșanțioane, am preferat și o analiză separată a acestei variabile, dificultățile economice jucând un rol de prim rang în viața conjugală și familială în această perioadă de tranziție.

Modelul teoretic al cercetării

Propunându-și ca principal obiectiv investigarea fenomenului C.I.G., cercetarea dorește să arate în primul rând efectele acestei coabitări pentru tinerele cupluri, efecte răsfrânge asupra listei de variabile ce se găsește la „Introducere”. Ipoteza noastră susține existența unei anumite „patologii” determinată de C.I.G.

În mod tradițional, familia este concepută ca punct de sprijin, ca pilon de supraviețuire a indivizilor. Această ipoteză pare a fi consolidată în împrejurările dificile ale tranziției la economia de piață.

Cercetarea noastră ia, însă, în considerare și statutul familiei (al mediului familial) ca focar cu dublă emisie: atât sursă de stres cât și sursă a sprijinului social. În ce măsură un astfel de sprijin, care are aceeași sursă cu stresul, este eficient?

Extinderea C.I.G. poate fi interpretată și ca un efect al tranziției la economia de piață dar și ca o modalitate de adaptare la această tranziție, situație ce pune o categorie de familii în fața unor probleme suplimentare de adaptare.

Cercetarea are deci la bază câteva modele teoretice ce derivă din cadrul teoretic schițat mai sus.

Pornind de la acest cadru teoretic, am creionat principalele tipuri de ipoteze:

1) Primul tip se referă la efectul variabilei independente (situația familială: C.I.G. sau nu) asupra variabilelor dependente luate în considerare;

2) Al doilea tip privește legătura dintre variabilele independente avute în vedere și satisfacția față de C.I.G. precum și efectul satisfacției față de C.I.G. asupra variabilelor considerate;

3) Al treilea tip se referă la variabilele intermediare: până la ce punct influențează ele atât variabila independentă cât și cele dependente?;

4) Al patrulea tip privește nesiguranța economică. Analiza acestui indice complex a fost făcută în mod separat; această atenție acordată nesiguranței economice se justifică prin rolul jucat de aceasta în adaptarea la tranziție.

**Ipoteze ce aparțin primului tip:*

a) C.I.G. diminuează: — satisfacția maritală; satisfacția locativă; distribuția „echitabilă” a responsabilităților în gospodărie; sănătatea fizică; satisfacția față de viață.

b) C.I.G. sporește: — nesiguranța economică; stresul familial; sprijinul social; stresul general.

**Ipoteze ce aparțin celui de-al doilea tip:*

a) variația invers proporțională a satisfacției față de C.I.G. cu densitatea locativă și durata C.I.G.;

b) variația direct proporțională a satisfacției față de C.I.G. cu originea rurală și dimensiunea locuinței;

c) satisfacția față de C.I.G. (atenuează efectele regăsite în cadrul primului tip de ipoteze).

**Ipoteze ce aparțin celui de-al treilea tip:*

Studiile superioare, sectorul de activitate particular, satisfacția ocupațională ridicată; standardul economic ridicat — determină o probabilitate mai mică a C.I.G.; de asemeni, aceste variabile intermediare scad nesiguranța economică, stresul familial și general și sporesc satisfacția față de viață, sănătatea fizică, satisfacția maritală.

**Ipoteze ce aparțin celui de-al patrulea tip:*

a) Nesiguranța economică crește când: — nivelul de școlarizare este mai redus; statutul ocupațional nu cuprinde calificări superioare; sectorul de activitate este cel de stat; dimensiunea și confortul locuinței sunt reduse; veniturile sunt mai mici; bunurile în proprietate sunt mai puține; satisfacția ocupațională este mai redusă; satisfacția locativă este mai mică; sprijinul social este mai redus.

b) Nesiguranța economică reduce satisfacția maritală, sănătatea fizică, satisfacția față de viață și mărește stresul familial și stresul general.

Reprezentarea și interpretarea principalelor rezultate

Prima categorie de rezultate a fost alcătuită din caracteristicile generale ale eșantionului studiat.

A doua categorie reprezintă obiectivul principal al cercetării și anume comparația dintre cele două jumătăți ale eșantionului, pe baza listei de variabile, prezentată în introducere. Principalele concluzii obținute în urma prelucrărilor statistice de la baza acestei comparații au fost:

a) Statutul de C.I.G. nu are o relație clară cu următoarele variabile: studii, sector de activitate, copii, standard economic, satisfacție ocupațională, satisfacție locativă, stres general, nesiguranță economică, satisfacție față de viață în general.

b) Statutul de C.I.G. influențează: satisfacția maritală (o diminuează); distanța dintre familia reală și familia ideală (o mărește); stresul familial (îl sporește); sprijinul social (îl mărește); sănătatea fizică (o reduce).

Pentru a sintetiza, prezentăm următorul tablou comparativ:

Tablou comparativ între coabitantii I.G. și non-coabitantii I.G.

Variabila	Valoarea pentru C.I.G.	Valoarea pentru non C.I.G.	Discriminare semnificativă
studii	4,22	4,27	—
sector de activitate	1,38	1,38	—
număr de copii	0,63	0,62	—
număr de copii doriți	1,01	0,95	—
venituri lunare	50 068	48 084	—
nevoia lunară de bani	104 260	97 155	—
satisfacția ocupațională	3,04	3,06	—
satisfacție locativă	2,61	2,87	—
stres general (bunăstare psihică)	2,00	1,82	—
satisfacție generală	2,91	3,12	—
satisfacție maritală (complexă)	2,97	3,06	—
satisfacție maritală (simplă)	3,53	3,79	DA
relațiile cu familia partenerului	2,53	2,85	DA
dorința de a nu mai trăi cu partenerul	0,76	0,62	—
dorința de a trăi cu altcineva	1,41	1,27	—
împărțășirea frământărilor cu partenerul	3,01	3,19	—
distanța familie reală-familie ideală	6,45	3,58	DA
stres familial (satisfacție familială)	2,20	1,98	DA
ajutor în gospodărie	1,54	1,21	DA
ajutor în alimente	1,80	1,38	DA
persoane pe care te poți baza	1,38	1,68	—
sănătate fizică	2,27	2,93	DA
nesiguranță economică	3,39	3,29	—

A treia categorie de rezultate ale cercetării se referă la analiza indicatorului de nesiguranță economică. Concluziile ce s-au desprins din această analiză au fost:

a) Nesiguranța economică nu are o corelație semnificativă cu: sprijinul social emotiv și normativ, stresul familial; satisfacția maritală; satisfacția locativă; ajutorul material primit de la părinți.

b) Fără a fi corelată semnificativ, nesiguranța economică are o tendință de creștere în următoarele situații:

— sprijin în alimente mai frecvent; sănătate fizică mai labilă; stres general mai mare.

c) Nesiguranța economică crește în mod semnificativ atunci când:

— sprijinul micro-social în bani este redus; satisfacția generală față de viață este mai redusă; nivelul studiilor este mai scăzut; statutul ocupațional actual este acela de șomer sau student; sectorul de activitate este de stat; bunurile în proprietate sunt puține; satisfacția ocupațională este scăzută; satisfacția în raport cu veniturile este redusă.

Putem sintetiza aceste concluzii în mod grafic astfel:

Gradul de sprijin adus de rezultate modelelor teoretice

Ipoteza principală a cercetării susține existența unei „patologii” a C.I.G. pusă în evidență de tendința evoluției unei liste de variabile.

Printre variabilele corelate cu C.I.G. am identificat:

— *satisfacția maritală*, care este diminuată de acest statut (ipoteză confirmată);
 — *distanța dintre familia reală a subiecților și familia ideală imaginată de aceștia*; această distanță, măsurată printr-o scală de 10 puncte a luat în considerare modul de distribuire a responsabilităților și sarcinilor în gospodărie; distanța este mai mare cu 3 puncte (în medie) pentru cei care trăiesc în C.I.G.; deci ei cunosc o mai mare frustrare și un mai mare decalaj între realitate și ideal (ipoteză confirmată);

— C.I.G. sporește, de asemeni *stresul familial*; cele mai importante surse ale stresului familial sunt: dimensiunea locuinței, situația financiară a familiei și contribuția partenerului la responsabilitățile domestice (ipoteză confirmată);

— Cei care locuiesc în C.I.G. beneficiază de un sprijin *microsocial* mai intens decât ceilalți, sprijin oferit, în cea mai mare parte de mediul familial, mediu care este, de asemenea, și o puternică sursă de stres, de aici ambivalența acestui sprijin, care este necesar supraviețuirii și din această cauză este acceptat dar care crează dependențe și resentimente (ipoteză confirmată);

— Statutul de C.I.G. are o puternică influență negativă asupra *sănătății fizice*; simptomele cele mai răspândite (migrene, arsuri la stomac, palpitații) pot fi interpretate ca rezultate ale unei expuneri la factori de stres (ipoteză confirmată);

Satisfacția față de viață, în general, este de asemenea diminuată la coabitantii I.G.

Dimensiunea stresantă a C.I.G. este astfel confirmată, ea constituind cea mai importantă constatare empirică.

Chiar dacă distribuția pe scala satisfacției față de C.I.G. este o curbă normală, faptul că 70% din subșanțion doresc foarte mult să părăsească C.I.G. și să locuiască singuri, dovedește o aspirație de autonomie chiar în condiții de sacrificii — aspirație contrazisă de imposibilitatea materială de a o realiza. Aceasta înseamnă că această categorie de tineri duc un mod de viață opus propriilor dorințe și voințe.

Tot în categoria ipotezelor confirmate fac parte și unele ce aparțin tipurilor III și IV. Astfel:

•Nesiguranța economică crește când: — nivelul de școlarizare este mai redus; statutul ocupațional nu cuprinde calificări superioare; sectorul de activitate este cel de stat; veniturile sunt mai mici; bunurile în proprietate sunt mai puține; satisfacția ocupațională este mai redusă.

•Nesiguranța economică reduce satisfacția generală față de viață.

Ipoteze infirmate

— În ceea ce privește ipotezele aparținând primului tip enunțat, C.I.G. nu are o corelație semnificativă cu: satisfacția locativă, nesiguranța economică, stresul general.

— Ipotezele ce fac parte din al doilea tip au fost infirmate în totalitate. Instrumentele noastre nu au putut găsi nici o corelație între satisfacția față de C.I.G. și: densitatea locativă, durata C.I.G., originea rurală, dimensiunea locuinței.

— Ipotezele de al treilea tip au fost și ele parțial infirmate; C.I.G. nu s-a corelat cu: studiile, sectorul de activitate, standardul economic, numărul de copii, dorința de a avea copii.

— Referitor la ipotezele ce aparțin celui de al patrulea tip nu s-a confirmat corelația dintre nesiguranța economică și: satisfacția locativă; dimensiunea și confortul locuinței; satisfacția maritală; stresul familial. Fără a fi infirmate corelațiile nesiguranță economică și sănătate fizică, respectiv stres general nu au putut fi puse în evidență cu suficientă claritate.

Comentând puțin infirmarea acestor ipoteze, este necesar un efort explicativ, pe care, din păcate, nu îl putem presta. Este într-adevăr, inexplicabil că această situație de C.I.G., dovedită a fi stresantă are slabă legătură cu stresul general resimțit de subiecți; că într-o locuință unde trăiesc generații diferite de adulți, satisfacția locativă, densitatea locativă, dimensiunea locuinței — nu joacă un rol clar în starea de (ne) mulțumire a subiecților.

Nesiguranța economică nu diferă semnificativ la cele două subeșantioane; aceasta dovedește că ea este o problemă majoră pentru totalitatea cuplurilor tinere. Ne așteptăm ca neputința materială de a se muta într-o locuință proprie să fie ilustrată semnificativ la cei cu C.I.G., printr-o nesiguranță economică mai mare și un standard material mai redus — lucru ce nu a fost verificat (și nici cei care locuiesc singuri nu au un statut economic mai bun). Aceasta ar putea explica prin sprijinul mai mare primit de cei care coabitează I.G. din partea părinților.

Originea rurală a fost invocată gândindu-ne că ea predispune (datorită tradițiilor familiale în mediul rural) la o acceptare mai non-conflictuală a C.I.G. — fapt, de asemenea, nonconfirmat.

Lipsa spațiului corespunzător pentru copii ne-a făcut să credem că tinerii ce locuiesc în C.I.G. ar avea mai puțini copii. Și acest lucru a fost infirmat, numărul mediu de copii pentru cuplurile cu C.I.G. și fără C.I.G. având valori foarte apropiate. Pe termen scurt deci C.I.G. nu influențează comportamentul demografic.

Tot printre ipotezele nonconfirmate s-a numărat și corelația nesiguranței economice cu satisfacția maritală și stresul familial. Aceasta dovedește că dificultățile economice nu au nici un efect (pe termen scurt) asupra solidarității printre membrii familiei și a coeziunii celulei familiale.

Analiza critică a limitelor cercetării — sub aspectul teoretic și metodologic

Punctele vulnerabile ale cercetării se pot grupa în mai multe categorii.

În primul rând, se pot formula critici asupra aspectului eșantional al strategiei noastre de cercetare.

În al doilea rând, (nu este o limită propriu-zisă eșantională) procedurile de observație nu au furnizat suficiente informații privind diferențierea socială a populației studiate.

În al treilea rând, studiul corelativ utilizat de cercetare nu este suficient pentru o analiză cauzală. Cel mai bun instrument pentru o astfel de analiză ar fi o cercetare longitudinală care ar arăta ce fenomene, ce efecte persistă și se amplifică în timp. Statutul variabilelor dependente, independente, intermediare a rămas, într-o oarecare măsură, neclar și numai un demers longitudinal ar putea încadra aceste variabile într-un proces cauzal.

Cadrul teoretic pe care s-a fundamentat cercetarea a omis unele aspecte esențiale, a căror necesitate a fost reliefată de dificultatea interpretării rezultatelor. Astfel, cercetarea n-a lămurit principala diferență dintre cele două subeșantioane: de ce unii subiecți au reușit să-și procure o locuință proprie, un cămin al lor și ceilalți nu? De aceea, cauzele și criteriile mulțumirilor și nemulțumirilor nu sunt enunțate într-o manieră explicabilă. Problema valorilor și a aspirațiilor tinerelor cupluri nu este suficient aprofundată.

O altă chestiune, avută în vedere dar nefinalizată, este relația dintre (tinerele) familii și tranziția la economia de piață.

Suferă tinerele cupluri de aceleași dificultăți ale tranziției ca toate celelalte familii? Tinerele cupluri din România au, în această perioadă, probleme specifice sau au aceleași genuri de probleme ca tinerii de pretutindeni? Putem pune, astfel, subeșantionul întrebării, chiar existența unei influențe a tranziției asupra instituției familiale.

Chiar dacă tinerele cupluri din România n-ar avea probleme specifice, dacă ei au aceleași tipuri de probleme ca în Occident, totuși proporția răspândirii lor și gradul lor de intensitate este mai mare aici și acum. Astfel, C.I.G. este un fenomen foarte rar în Occident.

Tinerii sunt mai activi, mai întreprizi, mai adaptabili la tranziție (cel puțin teoretic). Nivelul lor de aspirații este însă mult mai ridicat decât al generației mature și acest lucru îi determină să fie mai nemulțumiți, mai critici și poate chiar mai pesimiști în ceea ce privește direcția și ritmul tranziției.

În încheiere, trebuie subliniat, totuși, că rezultatele cercetării nu au prezentat disonanțe semnificative, contradicții sau absurdități.

Implicații teoretice și noi piste de cercetare

Cercetarea de față are importante implicații asupra teoriilor „clasice” utilizate în fundamentarea ei. Astfel, teoria rolului moderator al sprijinului social asupra stresului este parțial infirmată, cuplurile cu C.I.G. având un sprijin social cât și un stres mai mare.

Teoria ciclului de viață familial se cere și ea ameliorată și adaptată realităților, pe baza unei cercetări „monografice” asupra tipurilor și formelor familiale existente în societatea românească contemporană.

Teoria adaptării familiei la tranziție s-a dovedit prea schematică, familia demonstrând o puternică autonomie și continuitate în fața schimbărilor.

În general, conceptele utilizate de modelele teoretice se cer îmbogățite în dimensiunile lor prin noi nuanțe conceptuale.

În ceea ce privește fenomenul C.I.G. propriu-zis, cercetarea de față este departe de a fi exhaustivă, în ceea ce se referă la cauzele, mecanismele, implicațiile acestuia.

Eșuând în tentativa unui cadru explicativ, este necesară, ca pas următor, utilizarea unor metode și tehnici statistice mai rafinate (ne-am gândit, de exemplu, la regresia multiplă și analiza multifactorială).

O nouă pistă de cercetare ar constitui-o efectele pe termen îndelungat ale C.I.G., efecte prezente acum în stare latentă. Principalele consecințe ale C.I.G. s-ar putea manifesta în următoarele domenii: satisfacție maritală, satisfacție familială, sănătate fizică, bunăstare psihică. Ancheta nu a probat modificările comportamentului demografic (vârsta la căsătorie,

vârsta la prima naștere, număr de copii, coabitare juvenilă). Dar dacă grava criză de locuințe se va prelungi, se pune problema unei tendințe de amânare a căsătoriei, deci a creșterii vârstei la primonupțialitate. Acest fapt va influența situația relațiilor sexuale primaritale, fertilitatea tinerelor femei, ritmul nașterilor, frecvența celibatului în populația tânără.

Stresul provocat de C.I.G. și, de asemeni, reducerea satisfacției maritale, pot duce la o divorțialitate mai ridicată, deci la o reducere și mai pronunțată a căsătoriilor (recăsătoririle fiind mai rare).

„Părinții pot distruge o căsnicie” este o părere răspândită printre tineri.

Rezistența familiei la schimbare este mai mult sau mai puțin îndelungată pentru că alături de continuitate există și modificări în viața cotidiană a familiilor, apar elemente de urgență a unei noi etici familiale, a unor noi „rituri”, a unor noi comportamente. Stările de criză ale societății generează alternative, în cazul familiei, alternative la modul conjugal (sexualitate precoce, celibat libertar, unuini de fapt, divorțialitate rapidă, căsniciile „deschise” și tot cortegiul de comportamente „deviante”). În ce măsură aceste fenomene au o existență obiectivă pentru tinerii din România și care este reacția societății în fața lor rămân probleme pentru noi piste de cercetare. Alte investigații ar putea demara și în scopul identificării altor riscuri și situații patogene la care se expun tinerele cupluri. În ceea ce privește concluziile cercetării noastre, este indubitabil că tinerii ce locuiesc în prezent în C.I.G. constituie un grup de risc.